

Ik zeg het ieder, dat Hij leeft

Ik zeg het ieder, dat Hij leeft,
dat Hij verrezen is,
dat Hij ons niet verlaten heeft,
maar altijd bij ons is.

Ik zeg het ieder, zeg het voort,
vertel het telkens weer,
hoe nu op alle plaatsen gloort
het Rijk van onze Heer.

Nu krijgt de schepping nieuwe zin:
zij wordt een vaderland,
waarin een nieuw bestaan begint,
ontvangen uit zijn hand.

Verzonken ligt nu in de vloed
de gruwel van de dood;
wij gaan een toekomst tegemoet,
die Hij voor ons ontsloot.

De donkre lijdensweg van Hem
loopt op de hemel uit
en al wie horen naar zijn stem,
komen in 't Vaderhuis.

Treur niet meer zonder hoop of troost,
als iemand sterven moet;
er is een weerzien, eindeloos,
dat alle smart verzoet.

Een leven dat Hem dankbaar dient,
een mond die zingt zijn lof,
zijn als een zaad, nu in de kiem,
straks bloeiend in zijn hof.

Hij leeft, is bij ons met zijn kracht,
als alles ons verlaat.

Wij loven Hem, die op deez' dag
alles heeft nieuw gemaakt.

Friedrich von Hardenberg

Inhoud

Paasgedicht Friedrich von Hardenberg	57
Meditatie Dr. W. Aalders (1909 – 2005)	58
Radicale democratie Drs. H. Smits, Bedum	59
Het persoonlijk getuigenis van Joseph Ratzinger voortgezet (II, slot) Dr. H. Klink, Hoornaar	61
“Maria” – wat in een stem kan worden uitgedrukt Dr. H. Klink, Hoornaar	64

Woord van dr. H.F. Kohlbrugge (1803 – 1875)

Leest de gehele Schrift door, overal zult u
het vinden: Christus moest lijden en alzo tot
Zijn heerlijkheid ingaan.

Daarna verscheen Hij aan de elven...

Marcus 16:14

Daarna verscheen Jezus aan de elven, terwijl zij aanlagen aan de maaltijd. (...) Ook hun openbaarde Jezus zich als de Opgestane. Die verschijning gaf hun de zekerheid, dat Hij maar al te zeer wist van de armzalige gesteldheid van hun geest; van hun verwarring, twijfel en zwakheid. De gemeenschap met Hem zette zich nu echter voort. Sterker, rijker nog dan voorheen was Hij hen nabij door de kracht van de Heilige Geest.

Nog vele verschijningen zijn er geweest. Aan Thomas, die Hij de littekens van zijn wonden liet zien. Aan de Emmaüsgangers, die Hij de Schriften uitlegde, en duidelijk maakte dat Hij had moeten lijden en sterven. Aan Petrus, die Hij in zijn ambt herstelde.

Wanneer wij nu al die epifanieën aan onze geest voorbij laten gaan, wat is dan het nieuwe en bijzondere geweest van de bestaanswijze van Jezus in het opstandingslichaam? Het antwoord moet zijn, dat het Rijk Gods en de scheppende kracht van de Heilige Geest tot een overvloediger werkelijkheid zijn geworden. Wel te verstaan: tot een overvloediger menselijke werkelijkheid!

Het is immers niet zo, dat de openbaring van de eeuwige, heilige God zich na Jezus' dood losgemaakt heeft van de menselijke bestaanswijze en zich nu verplaatst heeft naar de ongreepbare en ijle sfeer van een puur geestelijk leven; dat Hij de incarnatie, de vlees-

wording te niet heeft gedaan, en zich nu bedient van de schimmige gestalte van een onsterfelijke ziel. Neen, de opstandingsgeschiedenissen laten er niet de minste twijfel over bestaan, dat Jezus in de verrijzenis heel het aardse bestel en al wat geschiedenis, beslissing, wil en daad heet, met zich meedraagt en het tot een nieuw bestaan leidt. De volle werkelijkheid van het mens-zijn, dat wil zeggen, de persoonlijke geest, het lichamelijke leven, de aardse werkelijkheid met zijn bijzondere relaties, de individuele verantwoordelijkheid en de eigen historiciteit, - dat alles krijgt door de opstanding zijn uiterste vrijheid en heerlijkheid. Het wordt tot het geheel doorgeestelijkt en tot in zijn diepste nerven dienstbare instrument van de Heilige Geest.

(Uit: *De hemel is rood*, Den Haag z.j. [1961])

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom,
Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout,
Drs. H.J. Lam, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 24,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

Het Paasgedicht op de voorpagina is van Georg Friedrich Philipp baron von Hardenberg, die als dichter, schrijver en filosoof doorgaans het pseudoniem 'Novalis' gebruikte, afgeleid van de naam van het landgoed van de familie dat 'Neurode' heette, wat 'nieuw ontgonnen land' betekent.

Von Hardenberg wordt beschouwd als de belangrijkste geestelijk dichter van de vroege romantiek.

Na zijn studie in de rechten in Jena en Leipzig was hij werkzaam in het bestuur van de mijnbouw. Hij overleed in 1801 op 28-jarige leeftijd aan tuberculose.

Enkele van zijn gedichten hebben hun weg gevonden naar meerdere Duitse gezangenbundels.

In een vertaling van Ad den Besten is dit Paasgedicht als Gezang 218 opgenomen in het *Liedboek voor de kerken*.

De vertaling die nu in "Ecclesia" is opgenomen is van de hand van dr. H. van 't Veld en overgenomen uit de bundel *Uit aller mond*, waarin het lied 91 is.

Radicale democratie

Destijds beweerde de Amerikaanse socioloog, politoloog en filosoof Francis Fukuyama dat als opvolging van feitelijke gebeurtenissen de geschiedenis weliswaar niet voorbij is, maar met de victorie van de markteconomie en de democratie in de hoofden en in de harten van alle volken ter wereld, leek ze wel haar filosofische en ideologische einddoel te hebben bereikt. Er heerste een stemming van antitotalitair denken, na het ineenstorten van 'de Muur' toen het communisme op zijn eind liep.

Dit antitotalitaire denken heeft niet lang geduurd. Vandaag de dag is de radicale politiek terug van weg geweest, ideologisch sterker en wijder verbreid dan ooit, bevrijd en verlost als ze is van de last van het reëel bestaande socialisme. Voor de onderdrukking, sociale ellende, dreiging en misdaden, die met dat reële socialisme samenhangen, hoeft de radicale politiek zich niet meer te verantwoorden. Zo komt het dat zij elke partij ten onzent doordrenkt heeft.

Maar wat is 'radicale politiek'? Om die vraag te beantwoorden, leidt de filosoof Alain Finkelkraut ons terug naar Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778), de uitvinder van die politiek. Hierdoor maakte Rousseau het optreden van Robespierre¹ mogelijk. Rousseau gaf met zijn theorie over de natuurlijke goedheid van de mens de genadeklap aan de christelijk-theologische opvatting van de erfzonde.

Om deze opvatting te verduidelijken laten wij ons leiden door de uitspraak van de apostel Paulus, die wij vinden in Romeinen 5: 12 die heel de structuur van zijn zonde - en verlossingsleer omvat: *Daarom, gelijk door één mens de zonde in de wereld is ingegaan, en door de zonde de dood, en zo de dood tot alle mensen is doorgedaan, daarom omdat allen zondigden.*

De bedoeling van deze uitspraak is duidelijk, wanneer het hele verband van Romeinen 5 in aanmerking genomen wordt: te weten één mens heeft de zonde toegang verschaft in de wereld, hij heeft als het ware de poort van de wereld voor de zonde opengezet. Zo is de zonde binnengegaan, hier voorgesteld als een gepersonifieerde macht (Romeinen 5: 21). Van de zonde is de dood een onafscheidelijke volgeling en metgezel. Hij heeft door haar zijn intrede gedaan.

De laatste woorden van vers 12 geven een nadere verklaring hoe het komt, dat door één mens de dood tot alle mensen is doorgedaan en heeft kunnen doorgaan. Dit gebeurde, doordat "allen zondigden" namelijk vanwege hun verbondenheid met de éne mens;

daarom was Adams zonde de zonde van allen en kan in die zin van hen gelden, dat zij *allen* zondigden. Deze eenheid met en in 'de ene' is de beheersende gedachte van deze perikoop en het is daarin, dat Paulus de typische betekenis van Adam ten opzichte van de Komende aanwijst. Deze Komende is Christus, door wiens gehoorzaamheid velen gerechtvaardigd worden, gelijk zij door de ongehoorzaamheid van Adam tot zondaren waren gesteld (vers 19), dat dus tussen die twee déze betrekking is, dat Adam ons in zijn ondergang betrokken en met zich verdorven heeft, maar dat Christus ons door zijn genade tot de zaligheid heeft teruggebracht (Romeinen 5: 19 - 21).

Tegenover dit getuigenis van de Apostel stelde Rousseau wat 'de oermisdaad' zou genoemd kunnen worden. En die oermisdaad bestaat uit het probleem van onderdrukking. En onderdrukking is de bron van alle menselijke onvolmaaktheid, leed en rampzaligheid. Wanneer de bron van het kwaad echter in de geschiedenis en in de maatschappij en dus *niet* in de menselijke natuur moet worden gezocht, kan deze ook met politieke middelen bestreden en uiteindelijk verslagen worden. Wat door kwalijke geschiedenis is voortgebracht, kan door de geschiedenis zelf ook weer worden hersteld. Bij Rousseau gaan voor de eerste keer in de geschiedenis politieke ideeën hand in hand met een Messiaans, radicaal einddoel: de verandering van de menselijke situatie, de oplossing van het menselijke probleem. Met Rousseau treden wij het tijdperk binnen, waarin de politiek als oplossing wordt aangedragen.

Marx (Dr. W. Banning, *Karl Marx, Leven, Leer en Betekenis*, Utrecht 1962) voegt aan deze ontdekking reductie toe, zodat de geschiedenis een betekenisvol en onontkoombaar proces wordt, waarvan het uiteindelijke doel ligt in de afschaffing van de uitbuiting van de mens door de mens. Wat in de klassieke opvatting onophefbare spanningen binnen het menselijke leven waren, wordt na Rousseau en met Marx een reeks *tijdelijke en voorbijgaande tegenstrijdigheden in het historisch proces*. Spanningen worden tegenstrijdigheden: dat is het grote verschil. Er is geen kloof meer tussen rede en werkelijkheid, geen onderscheid meer tussen wetenschappelijke wetmatigheden en morele wetten, geen spanning meer tussen vrijheid en noodzaak. Alle verschillen zijn opgeheven.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw waren er

schrijvers, dichters en denkers in de voormalige Sovjet-Unie, die 'dissidenten' werden genoemd. Tot hen behoorde Solzjenitsyn met zijn boek *De Goelag Archipel* (Uitg. De Boekerij, Baarn 1974), een boek dat handelt over het ultieme kwaad, over een hel op aarde. In dat boek geeft Solzjenitsyn aan de menselijke natuur terug, wat men sinds Rousseau uitsluitend als een historische en sociale realiteit was gaan zien. Op een bepaalde manier zou je kunnen zeggen, dat Solzjenitsyn tegen de loop van de geschiedenis van het denken ingaat; dat hij van de gedachte van de misdaad (de onderdrukking) opnieuw terugkeerde naar de gedachte van de erfzonde als de theologische verklaring van de menselijke eindigheid in elk opzicht. In de Siberische concentratiekampen, in de ultieme plaats van het kwaad, komt hij tot het inzicht dat het totalitarisme niet het fiasco is van de menselijke droom van goedheid en geluk, maar integendeel: het resultaat ervan. Het totalitair systeem dus niet als een ontsporing van het bezig-zijn van sommigen, maar als resultaat van het streven naar geluk voor de mensheid. Immers juist de gedachte dat het kwaad niet in de menselijke natuur zelf huist, maar in bepaalde, identificeerbare, boosaardige lieden, vormt de grondslag voor de radicale politiek, en de Goelag is het resultaat ervan. Wie de Goelag wil vermijden, moet de illusie prijsgeven, dat kwaad als een historisch element zich beperkt tot bepaalde instituties of individuen in wie het wordt belichaamd.

Deze les van de dissidenten is nu vergeten, want de nederlaag van het communisme betekent niet, dat de overtuiging van de dissidenten overwonnen heeft. Ook het christendom, in West-Europa althans, is in die nederlaag meegenomen.

Intussen heeft het herstel van de democratie in het Oosten als een tegenhanger van het totalitarisme er niet toe geleid, dat daar én in het Westen de aspiratie naar de schepping van een andere maatschappij, van een andere wereld, wordt opgegeven. Het tegendeel is het geval. De geest van het radicalisme ofwel van de radicale politiek is doorgedrongen binnen het alom klinkende pleidooi voor de democratie zelf. Zo is het motto van de radicalen, dat in een democratie alles democratisch moet zijn. Alles moet worden opgenomen in de beweging van vrijheid en gelijkheid. Het gevolg daarvan is, dat wij niet meer elkaars medeschepselen zijn.

Het feit nu, dat wij *allemaal gelijk* zijn, betekent dat ongelijkheid en uitzondering worden uitgesloten. Alexis de Tocqueville (1805-1859) noemt dit 'de

generalisatie van het gelijksoortige'. Zo mag tussen volwassenen en kinderen, tussen docenten en leerlingen, tussen mannen en vrouwen, tussen openbaar en confessioneel onderwijs, tussen Kerk en moskee geen enkel onderscheid worden gemaakt. Elk verschil verdwijnt; grenzen verliezen hun betekenis. Slechts één grens blijft over. Dat is die grens, die nieuwe grens, die de radicale democratie stelt. Als dus markering van verschil onmogelijk wordt gemaakt, als begrenzing als ongewenste grens wordt beschouwd, dan is de conclusie duidelijk: Turkije bijv. moet Europees worden. En zo besluit Alain Finkelkraut: "Europa is geen substantie meer, die onderscheiden kan worden van andere substanties. Het vormt niet een specifieke beschaving, geen cultureel erfgoed. Europa is slechts een democratisch proces. Culturele gronden wijken voor absolute gelijkheid."

Daar is ook nog de absolute vrijheid. De radicale democraat streeft naar de vrijheid tot het onbegrensd plegen van abortus, van euthanasie, tot het lichtvaardig verbreken van het huwelijk. Dit alles dus zonder enige belemmering van een wet. Als er echter van wetten sprake is, dan is daar de gedachte, dat deze met de daarin vervatte idee van autoriteit, traditie en heteronomie, niet meer zouden mogen worden opgelegd. De democratische wet zou volgens de radicalen van binnenuit moeten komen, als een autonome beslissing. Zo komt er geen einde aan wat tegenwoordig 'regelgeving' heet, dat wil zeggen: geen einde aan de dwerperij van alles te brengen onder de radicaal-democratische controle.

Maar zelfs ook in een wereld, die van alle vormen van traditie en transcendentie ontdaan is, blijft het 'gegeven woord' heteronoom vanwege de belofte, die men eens gedaan heeft. Wil radicale democratie niet eindigen in totalitarisme, dan dient zij zichzelf ongedaan te maken, zo zij daartoe ooit in staat is. Immers: zij heeft zich onderworpen aan zichzelf; zij is haar eigen noodlot.

Wat nu is in dier voege een rechtstaat?

H. Smits, Bedum

Noot

- 1 M.M.J. Robespierre (1758 – 1794), een van de leiders van de Franse revolutie, die tijdens het Schrikbewind als zeer gevreesd dictator heerste en zijn leven onder de guillotine eindigde.

Het persoonlijk getuigenis van Joseph Ratzinger voortgezet (II, slot)

In het tweede deel van deze recensie van het boek Jezus van Nazareth van paus Benedictus XVI wil ik, zoals ik in het vorige nummer al aangaf, ingaan op enkele passages uit het boek, die m.i. een treffende indruk geven van de inhoud ervan.

De christenen en de tempel

In het hoofdstuk over de intocht in Jeruzalem komt de voorzegging van de verwoesting van Jeruzalem ter sprake en van 'de tijd van de heidenen' die zal ingaan. Wie met de geschiedenis van deze verwoesting (70 na Chr.) niet zo goed bekend is, zal het korte exposé dat de schrijver geeft van wat zich in Israël voordeed, erg waarderen. Heel helder schetst hij de gebeurtenissen vanaf 62 na Chr. tot 70 na Chr.

Deze historische inleiding in dit hoofdstuk heeft een functie. De schrijver laat zien dat de christenen toen de catastrofe plaats vond, Jeruzalem al ontvlucht waren (naar Pella, in het Overjordaanse). Zij hechtten niet meer aan de tempel. Heel zorgvuldig laat de auteur zien hoe de verhouding van de allereerste christengemeente tot de tempel was. Men waardeerde de tempel als huis van gebed en samenkomst. Maar van meet af aan was het de eerste christenen duidelijk dat de offerdienst geen betekenis meer had. In de plaats daarvan gebruikte men de maaltijd des Heren (op de eerste dag van de week!) in de huizen van de christenen. Vooral het optreden van Stefanus maakt duidelijk dat de tempel voor de eerste christenen geen heilsbetekenis meer had: God woont niet in een huis met handen gemaakt!

Maar ook via de brieven van Paulus komen we in aanraking met deze vroeg-christelijke gemeente. In de brief aan de Romeinen (geschreven rond 57 na Chr., HK) schrijft hij (hoofdstuk 3: 25) dat Christus is voorgesteld als *het zoenmiddel*. De auteur wijst erop hoe het woord 'zoenmiddel' dat dus naar Christus verwijst, direct doet denken aan de tempelcultus. De weg tot God loopt niet meer via de tempel, maar via Golgotha en via de opstanding van Christus. Van belang is dat Paulus in Romeinen 3 niet zijn eigen woorden gebruikt, maar een korte geloofsbelijdenis aanhaalt van de eerste christengemeente. De auteur schrijft: "Wanneer wij met Ulrich Wilckens aan mogen nemen dat Romeinen 3: 25 een 'Joods-christelijke geloofsbelijdenis' bevat, dan zien wij, hoe vroeg dit inzicht al in de christenheid rijp geworden is – dat zij vanaf het

begin wist: de Opgestane is de nieuwe tempel, die werkelijk de aanrakingsplek is tussen God en mens. Wilckens kan met recht zeggen: 'christenen hebben vanaf het begin eigenlijk niet meer meegedaan aan de tempelcultus. De verwoesting van de tempel in het jaar 70 na Chr. vormde voor hen daarom geen echt religieus probleem meer.' Zo wordt ook zichtbaar dat de grote theologische visie van de brief aan de Hebreëen slechts in detail ontvouwt, wat in de kern al door Paulus gezegd is en wat Paulus zelf weer naar zijn wezenlijke inhoud al in de kerkelijke overlevering werd aangereikt..."

Dit is het eeuwige leven...

Een mooie passage vond ik in het hoofdstuk over het hogepriesterlijk gebed. Christus spreekt erin over het eeuwige leven. De auteur schrijft: "Heel duidelijk komt de betekenis van 'eeuwig leven' naar voren in het hoofdstuk over de opwekking van Lazarus: 'Wie in Mij gelooft, zal leven, ook als hij sterft en ieder, die leeft en in Mij gelooft, zal niet sterven in eeuwigheid' (Joh. 11: 25v). 'Ik leef en gij zult leven', zegt Jezus bij het avondmaal tot zijn jongeren, en daarmee toont Hij nog eens, dat het voor hen beslissend is, dat Hij 'leeft' – dat Hij dus boven het gewone 'er-zijn' uit het *eigenlijke* leven, waarnaar allen op zoek zijn, gevonden en gegrepen heeft. De vroege christenen hebben zich, door zulke teksten aangespoord, eenvoudigweg 'de levenden' (*hoi zontes*) genoemd. Zij hebben gevonden, waar allen naar op zoek zijn – het Leven zelf, het volle en daarom het onverwoestbare leven.

Maar hoe komt men daartoe? Het hogepriesterlijk gebed geeft een misschien wel verrassend antwoord, dat toch al min of meer in de context van het bijbelse denken gegeven was: Het eeuwige leven vindt de mens door 'kennis', waarbij het oudtestamentische begrip van kennen wordt voorondersteld. Kennen geeft gemeenschap, is één-zijn met degene die gekend wordt. Maar natuurlijk is niet zomaar elke vorm van kennen de sleutel tot het leven, maar 'U, de enige ware God te kennen en Jezus Christus, die Gij gezonden hebt' (17: 3). Dit is een korte samenvatting van het geloof, waarin de wezenlijke beslissing tot het christen-zijn zichtbaar wordt – de kennis, die ons het geloof schenkt. De christen gelooft niet zomaar veel dingen. Hij gelooft uiteindelijk heel eenvoudig aan God, daaraan, dat er slechts één werkelijke God is. Deze God

echter wordt hem toegankelijk in zijn Gezondene, Jezus Christus: in de ontmoeting met Hem vindt die kennis van God plaats, die tot gemeenschap en daarmee tot 'leven' wordt. In de dubbele vorm 'God en zijn Gezondene' kan men de echo horen van wat vooral in de godswaarden in het boek Exodus steeds weer naar voren komt: Zij moeten aan 'Mij', aan God, geloven en aan Mozes, de gezondene. God toont zijn aangezicht in de gezondene – uiteindelijk in zijn Zoon. Eeuwig leven is dus een ontmoetingsgebeurtenis (*Begegnungserignis*). De mens heeft het niet uit zich zelf, voor zich alleen genomen. Door de ontmoeting met Hem, die zelf het leven is, wordt hij ook een levende.

Voor deze zeer wezenlijke bijbelse gedachte kan men ook aanzetten (*Vorstufen*) vinden bij Plato, die heel verschillende overleveringen en reflecties m.b.t. het thema onsterfelijkheid in zijn werk heeft opgenomen. Zo is er bij hem ook de voorstelling dat de mens daardoor onsterfelijk kan worden, doordat hij zich zelf met de Onsterfelijke verbindt. Hoe meer waarheid hij in zich opneemt, zich aan de waarheid verbindt en haar aanhangt, des te meer is hij er op betrokken en vervuld van datgene wat niet kan vergaan of worden afgebroken. In zoverre hij om zo te zeggen zelf aan de waarheid hangt, in zoverre wordt hij gedragen door dat wat blijft, en in zoverre mag hij zeker zijn van het leven na de dood, een heilvol leven. Wat hier bij Plato slechts tastend gezocht werd, komt in Jezus in een indrukwekkende ondubbelzinnigheid naar voren. De mens heeft het leven gevonden, wanneer hij zich hangt aan Hem, die zelf het leven is. Dan kan er veel afgenomen en stuk gemaakt worden. De dood kan hem uit de biosfeer wegnemen, maar het leven dat daarboven uitreikt, het werkelijke leven, blijft. In dit leven, dat Johannes – in onderscheid van het woord *bios* – zoë noemt, moet hij als het ware inleven (*hineinleben*). De betrekking tot God in Jezus Christus: zij geeft dat leven, dat geen dood vermag te nemen."

De kruiswoorden

De auteur gaat in een hoofdstuk in op de zeven kruiswoorden. Over de uitroep "Mij dorst" schrijft hij: "Hier vinden wij opnieuw het samengaan van het bijbelse woord en de gebeurtenis, die beschreven wordt (...). Enerzijds is wat gebeurt heel realistisch – geschilderd wordt de dorst van de Gekruisigde en de zure drank, die de soldaten in zulke situaties plachten aan te reiken. Anderzijds denkt men onmiddellijk aan de lijdenspsalm 69, waarin de lijdende klaagt: 'Voor de dorst reiken ze me hysop (zure azijn) aan.' Jezus is de lijdende rechtvaardige. Het lijden dat de Schrift voorstelt in de grote ervaringen van de lijdende die bidt, vervult zich in Hem.

Maar hoe zou men niet ook denken aan het lied van de wijnberg in het 5^e hoofdstuk van de profeet Jesaja (...). Daarin heeft God zijn klacht voor Israël gebracht. Hij had een wijnberg op een vruchtbare hoogte geplant en alle zorg daaraan besteed. Toen hoopte hij dat de wijnberg zoete druiven voort zou brengen, maar hij bracht zure vruchten voort (Jes. 5: 2). De wijnberg Israël draagt God niet de edele vrucht van de gerechtigheid, die geworteld is in de liefde. Hij draagt de zure vruchten van de mens, die slechts om zichzelf bekommerd is. Hij draagt azijn en geen wijn. De klacht van God, die wij in het profetische lied vernemen, concretiseert zich in dit uur, in de Verlosser die in zijn dorst azijn aangereikt krijgt.

Zoals het lied van Jesaja boven het historisch uur waarin het gezongen werd, uit wijst naar het lijden van God m.b.t. zijn volk, zo wijst ook de gebeurtenis aan het kruis uit boven het uur van de dood. Niet slechts Israël, ook de Kerk, ook wij antwoorden op Gods zorgende liefde steeds weer met azijn, met een zuur hart, dat niet in staat is de liefde van God waar te nemen. 'Mij dorst': Deze uitroep van Jezus richt zich tot een ieder van ons."

De Hemelvaart

Ik zou nog veel kunnen noemen. De hoofdstukken over de viering van het Avondmaal en over de Opstanding van Christus hebben mij in het bijzonder aangesproken: vooral wat hij schrijft over het opstandingslichaam van Christus en over de aanwezigheid van Christus in zijn gaan en komen bij de Kerk. De laatste passage die ik aanhaal, ontleen ik echter aan de slotpagina, waar de auteur schrijft over Jezus' Hemelvaart en het uitzicht van de gemeente: "Wij keren nog eenmaal terug naar het slot van het Lukas-evangelie. Jezus leidde de zijnen in de buurt van Bethanië, zo wordt ons gezegd: 'Daar hief Hij zijn handen op en zegende hen. En terwijl Hij hen zegende, ging Hij van hen heen en werd opgenomen in de hemel' (24: 50v). Jezus neemt zegenend afscheid. Zegenend gaat Hij, en in de zegen blijft Hij. Zijn handen blijven uitgebreid over deze wereld. De zegenende handen van Christus zijn als een dak, dat ons beschermt. Maar zij zijn tegelijk een gebaar van opening, die de wereld openscheurt, opdat de hemel in haar dringen zou, in haar tot tegenwoordigheid kan worden.

In het gebaar van de zegenende handen is de blijvende verhouding van Jezus tot zijn discipelen, tot deze wereld uitgedrukt. In het weggaan komt Hij, om ons boven onszelf te heffen en de wereld voor God te openen. Om die reden konden de jongeren zich verheugen, toen zij van Bethanië naar huis keerden.

In het geloof weten wij, dat Jezus zijn handen zegenend over ons uitgebreid houdt. Dit is de blijvende grond voor de christelijke vreugde.”

Vragen

Is er dan geen kritiek te leveren? Zeker. De paus doet moeite om het geloof zo te verwoorden dat alle wereldkerken er zich erin zouden moeten kunnen herkennen. Zo wijdt hij (heel sober overigens) slechts op één pagina een passage aan Maria en tegen deze passage kan men amper bezwaar maken. En toch, als hij op het laatst van het boek aangeeft dat Christus heeft laten ‘zien’ dat Hij zijn Kerk bewaart, mede door het geloofsgetuigenis van enkelingen die de Kerk ‘hervormden’, noemt hij ettelijke belangrijke personen, maar de naam van Luther noemt hij niet. Hij schittert werkelijk door afwezigheid. Temeer omdat de paus uitdrukkelijk ingaat op de 16^e eeuw. Wie wel genoemd wordt is Ignatius van Loyola. Wat zou het mooi geweest zijn als Luthers naam daar genoemd werd. Want niemand heeft zo vernieuwend gewerkt als Luther – ook in Rome. Luther zelf heeft eens gezegd: “Ze hebben in Rome meer aan me te danken dan ze zullen toegeven.”

Als hij er niet geweest was, zou niet alleen de Reformatie niet hebben plaatsgevonden. Ook Rome zou meer en meer weggezonden zijn in het moeras van de machtspolitiek van de pausen. Maar door Luthers toedoen móest men wel tot bezinning en tot een koerswijziging komen. Het geestelijk en zedelijk peil van de geestelijkheid moest wel verhoogd worden en het geloof moest wel een nadrukkelijker rol krijgen. Zo heeft Rome in zekere zin indirect veel aan hem te danken. Dat geldt ook voor Benedictus XVI, die Luther heel goed bestudeerd heeft en hem op andere plaatsen prijst. Ook haalt de paus in dit boek meerdere protestanten aan om zijn opvattingen te staven. Dat had op de laatste bladzijden gehonoreerd kunnen worden.

Er is echter ook een andere kant. Dit boek maakt eens te meer duidelijk het grote manco aan protestantse zijde. Ondanks de eenheid in naam van de Protestantse Kerk in Nederland is het onmogelijk om zo kerkelijk te belijden als in dit boek gebeurt. Het huis is verdeeld, ondanks de nominale en organisatorische eenheid. Het is dan ook zo dat in de protestantse kerken het ‘slechts’ individuen zijn, die een eigen weg gaan, die belijdend spreken. Dat is overigens belangrijk genoeg. Voorzover er geleerden zijn als Martin Hengel en Peter Stuhlmacher mogen we erg dankbaar zijn. Het zijn echter ook individuen die hun geschriften benutten, predikanten of studenten. Maar niemand

spreekt met *kerkelijk* gezag. De reden daarvoor is dat men voor een belangrijk deel datgene verlaten heeft wat voor Rome onmisbaar is: de traditie. Dat is schrijnend, want zo was de Reformatie juist niet bedoeld! De Reformatie was een echte hervorming, een weer aanhaken bij de historie van de kerk en geen afscheid van de historie.

Dit aanhaken bij de historie van de kerk tegenover de afval (van die authentieke traditie) in Rome gebeurde in een sfeer van herbronning en van veel studie. Dat stelde iemand als Luther in staat de meest recente ontwikkelingen op het gebied van geleerdheid te benutten, iets dat men in Rome toen juist naliet! Helaas is de situatie nu omgekeerd. In Rome ziet men kans recente ontwikkelingen in de bijbelwetenschappen te benutten – aan protestantse zijde is het zo dat men zich nauwelijks nieuw weet te oriënteren op grond van nieuwe gezichtspunten die het bijbelonderzoek naar voren brengt met het oog op de wereld van vandaag. Men mist er het elan voor. De reden is dat men de band met de historie heeft losgelaten. Dan komt men los van de eigen tijd te staan ofwel men wordt door de eigen tijd geabsorbeerd. Daardoor mist men de kracht om werkelijk actueel (d.w.z. op een authentiek christelijke manier, midden in deze tijd) te belijden.

Joseph Ratzinger heeft dat laatste juist wel gedaan. Hij ging nooit mee met het modernisme, verzette zich tegen de ‘zestiger-jaren theologie’, hield de band met het verleden vast, studeerde hard, maakte dankbaar gebruik van wat anderen aandroegen en was pastoraal bewogen. De vrucht ervan vinden wij in zijn meest recente boek.

Tot slot twee opmerkingen die ik in de afgelopen tijd hoorde, bleven me bij. Een collega die ik enkele weken geleden sprak, zei me tijdens het koffie drinken na afloop van de dienst spontaan: “Zeg, wat maken we toch opvallende tijden mee. Dat jij en ik zondermeer een boek aan kunnen raden van de paus, dat was toch dertig jaar geleden onmogelijk geweest.” Na lezing van dit boek, kan ik hem er alleen maar in bijvallen. De tweede opmerking was van de echtgenote van de overleden Martin Hengel, die ik attent maakte op het woord-vooraf in dit boek. Ik zei haar over dit boek: het zorgt ervoor dat je Christus alleen maar meer lief krijgt. Zij gaf als antwoord: “Dat is bijzonder, wat kan men zich beter wensen, wanneer men een boek uitgeeft.”

H. Klink, Hoornaar

“Maria” – wat in een stem kan worden uitgedrukt

Een van de ontroerendste gebeurtenissen op de dag van Pasen is de ontmoeting van de Opgestane Christus met Maria Magdalena. Hij spreekt daarbij ‘slechts’ één woord: “Maria”. Door het noemen van haar naam ontdekt Maria dat het Christus is die haar aanspreekt. Wie moet niet denken aan wat Jezus zelf gezegd heeft en wat we ook vinden in het Johannesevangelie: “Mijn schapen horen mijn stem en ze volgen Mij.”? Ik las over de stem onderstaand gedeelte in het boek *Jugendlehre* van de pedagoog F.W. Foerster (1869 -1966):

Wij willen vandaag eens over de uitdrukking die in de stem ligt spreken. Daarbij wil ik u weliswaar niet verhelen, dat de juiste uitdrukking uit het hart moet komen. De leraar kan hem niet aanleren, hij kan hoogstens aangeven welke middelen er zijn voor de vorming van de stem, om het gevoel van het hart ook naar buiten toe geldend te maken. Neemt bijvoorbeeld de woorden: “Hoe lieflijk zijn de voeten van degenen die vrede verkondigen” – wie dat op een juiste manier wil zingen, die moet werkelijk een innige liefde tot vrede hebben. Dan komt de juiste klank van zelf ook in de stem. Wie geen liefde tot vrede heeft, die krijgt de juiste toon met de beste wil niet te pakken. De toon is dan zonder vrede, want de stem van de mens neemt in haar klank altijd die toon aan, waarvan de mens zich het meest bedient: ruziet en kritiseert hij veel, dan krijgt de stem iets scherp, krassends en kouds. Elke stem heeft om zo te zeggen haar geschiedenis, die een ervaren waarnemer direct uit de stem weet af te lezen, of liever ‘af te horen’. Men proeft het hoe de stem het liefst gesproken heeft. Hebt u bijvoorbeeld wel eens gelet op stemmen van vreemden, van wie men alleen de stem en de toon waarop gesproken wordt, hoort, waarbij men door niets anders afgeleid wordt, zoals dat aan de telefoon het geval is? Hoe duidelijk kan men in zo’n situatie uit het gebruik van de stem horen dat er meerdere soorten mensen zijn, waarbij het opvalt dat men zich tot de een aangetrokken voelt en dat de ander afstoot. De uitdrukking van de stem hangt nu juist van haar geschiedenis af. Gelukkig heeft men die geschiedenis ook een beetje in de hand. Wie mooi en verblijdend wil leren zingen, die moet de stem niet alleen behoeden voor schreeuwen en tekeer gaan, maar veel meer nog voor akelig geruzie en voor minderwaardig gepraat. Dat staat borg voor een goede klank!

Hoe moeilijk is het daarbij de goede toon te treffen, vooral in het verkeer met mensen. Op het juiste ogenblik altijd de juiste klank te vinden, die geruststelt, in plaats van verontwaardiging teweeg brengt, die een fout zo weet te corrigeren dat het niet kwetsend is en verharding teweeg brengt, die beweringen die anderen niet delen, bescheiden en vragend uitspreekt, in ieder geval zonder hoogmoedige zekerheid. Zo

De redactie van "Ecclesia" en het bestuur van de "Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge" werden in kennis gesteld van het overlijden van ds. I.J. Wisse, die 14 april 2011 op de leeftijd van 81 jaar "na een ernstige ziekte, in gemeenschap met Christus is ontslapen." De overledene was een regelmatig medewerker aan "Ecclesia" en trouw bezoeker van de jaarlijkse conferentie. Wij condoleren de familie Wisse van harte met het verlies dat zij heeft geleden. In het volgende nummer van "Ecclesia" willen wij nader bij zijn heengaan stilstaan.

beschouwd hebben wij allemaal heel dringend onderwijs nodig in de vorming van onze stem. Want ongelooflijk veel slagen of mislukken hangt in het leven af van de vraag of we de juiste toon weten te treffen. Helaas kan onderwijs hier niet veel teweeg brengen. Men moet zichzelf onderwijzen, terwijl men zich steeds heel grondig in de ander verplaatst. Dan weet het hart wel de juiste toon te vinden.

De stem is een wonderlijk instrument. De klank ervan laat iets van onze eigen levensgeschiedenis horen, aldus Foerster. Als dat zo is, hoe moet dan Christus' stem niet geklonken hebben met zijn 'levensgeschiedenis', waarvan de Bijbel vertelt, als achtergrond – ook en juist toen Hij de naam van Maria Magdalena uitsprak?

Wat daarin óók doorklonk, was dat Hij de levensgang van Maria kende. De manier waarop we een naam kunnen uitspreken, kan zo'n teerheid en diepte hebben dat de ander voelt dat we hem kennen, van zijn of haar leven afweten, van de zorgen, noden, de blijdschap en van alles wat door hem of haar is heengegaan. Beide elementen moeten in de stem van Christus hoorbaar geweest zijn. Maria hoorde zijn stem en hoorde in die stem de herkenning van háár leven.

Ze hoorde er nog iets in. Aan 'de geschiedenis' van Christus' leven had zich een beslissend element toegevoegd: die van het lijden en van de nieuwe dimensie van de opstanding. Hoe graag wilde Hij haar daarmee bekend maken, om zo definitief voor haar het Koninkrijk der hemelen te openen. "Maria", klonk het. In die stem lag iets daarvan dat het heilswerk dat begonnen was, in nog grotere allure zou worden voortgezet en van de blijdschap haar daarmee bekend te maken.

Al deze aspecten die doorklonken in Christus' stem, brachten háár tot de blijde uitroep "Rabboeni!" En ook dan is het zo dat in dit éne woord haar geschiedenis doorklonk. In dit woord lag diepe dankbaarheid, verrassing en vooral ontroering. We tasten niet mis als we zeggen: de ontroering van iemand die onverwacht als 'opnieuw geboren' is en die uit de duisternis gegaan is tot het wonderbaar licht.

H. Klink, Hoornaar